

Чому з нас не доводилося дивитись фільм-трилогію «Дума про Ковпака», що був відзнятий кіностудією імені Олександра Довженка? На екрані - знайомі нам обличчя легендарних партизанських командирів: Сидора Артемовича Ковпака, Семена Васильовича Руднева, Григорія Яковича Базими, а також інших народних месників. А ось і сивий Спадщанський ліс - колыска сумських партизанів; славнозвісні рейди на Правобережну Україну і в далекі Карпати...



З кінокамерою - в атаку!

Петро НЕСТЕРЕНКО

М. Суми

У цій стрічці, як відомо, використано немало документальних кадрів, які значною мірою додали фільмові і правдивості, і колоритності. Та далеко не всі знають про те, що їх автором є кінооператор уславленого партизанського з'єднання - Борис Васильович Вакар. Кінокамера служила своєму неспокійному господареві, як-то кажуть, вірою і правдою. Він і загинув смертю хоробрих із камерою в руках. Плівку ж зберегли його однополчани, вона і стала в пригоді довженківцям.

І живуть, і діють, і захоплюють, і хвилюють нас давно полеглі чи вже померлі герої, з їх невигаданою зовнішністю і конкретними іменами. І посивілі ветерани впізнають себе на кіноплівці ще молодими, завзятими, гарячими. І бачимо охоплені полум'ям міста і села України, страждання мирних людей, героїзм нашого народу у боротьбі з фашизмом.

У передмові до однієї з книг про людей цієї мужньої і нелегкої професії письменник Любомир Дмитерко зазначав, що кінооператори завжди знаходилися на передній лінії боїв з гітлерівцями. Поруч з відомими військовими операторами письменник називає ім'я й Бориса Вакара.

Шістдесят вісім років минуло відтоді, як загинув мужній Б. Вакар. Та вічно житиме він у пам'яті людській. Житиме як прекрасний фронтовий кінооператор, чий апарат разом з камерами інших майстрів фронтової кіножурналістики зберіг нам для історії, для майбуття вікопомну Сталінградську битву. Не випадково він став поряд з іншими і співтворцем Довженкової «Битви за нашу Радянську Україну». Як відомо, Олександр

тим, що випало щастя знімати один з найвизначніших моментів - Карпатський рейд ковпаківців. То й справді було за честь увіковічнювати на плівці славнозвісну ковпаківську епопею. І Вакару ця честь виявилася цілком по плечу. Про це ми дізнаємося із спогадів очевидців, із зробленого ним самим. Недарма ж політрук роти Гнат Хоменко завжди казав своїм хлопцям-партизанам перед боем:

- Глядіть мені, хлопці! Вакар на плівку знімає вас! Чи ви розумієте, що воно значить? На вас дивитиметься цілий світ! Не підкачайте!

«Товариша кіно-Вакара», як часом жартівливо і любовно його тут називали, встигли полюбити і щиро шанували всі. Бо він ні на хвилину не перестав бути у всіх на очах з нерозлучним своїм апаратом, пильне око якого, здавалося, було буквально всюдишним, не обминаючи навіть дрібниць повсякденних партизанських буднів.

А у короткі хвилини перепочинку Вакар, хоч і був неговірким, але все ж іноді згадував рідні краї, про те, як закінчив Всесоюзний державний інститут кінематографії (ВДІК) і як став працювати оператором Української студії кінохроніки у Києві. Вже тоді до молодого митця на студії ставилися з повагою. Бо з-поміж інших кінематографістів він виділявся працездатністю, творчим пошуком і оперативністю. Ще напередодні війни йому вдалося створити чимало змістовних сюжетів про мирне життя громадян України.

На Південно-Західному фронті Вакару довелося працювати з особливим старанням, його бачили бійці на передовій лінії вогню, він ходив разом із піхотинцями в атаку, брав участь у танко-

Було літо 1943 року. Літо Курської дуги, яка спопелила добірні дивізії Гітлера, а рештки їх наша армія погнала на захід, несучи омріяне визволення скривавленій і уярмленій нашої землі. І щоб якомога швидше прискорити жаданий час визволення, було наказано Сидору Ковпаку і Семену Рудневу вирушити в Карпатський рейд. Про цей рейд написані книги і відзняті фільми. Ми знаємо - в багатьох стрічках використані кадри Б. Вакара.

Ось він, кремезний, симпатичний, бадьорий, стоїть обіч дороги, розташувавшись, як завжди, зі своїм кіноапаратом на невеличкому зеленому пагорбі, повз який йшли та йшли партизанські підрозділи. Він того разу працював біля апарата з якимось неповторним почуттям схвилюваної піднесеності. Він міг би сказати їм, цим людям, як рвався сюди, у ворожий тил, зі Сталінградського фронту. Як мріяв сам відчувати усю велич партизанської війни...

Війна, як відомо, то далеко не лише перемоги. Це і невдачі, і кров друзів, і найдорожчі могили, розкидані по всіх воєнних дорогах. Мужній воїн, озброєний кінокамерою, поліг холодною осінньою ніччю 1943 року поблизу одного із сіл Шепетівського району на Поділлі. Є кілька версій загибелі безстрашного кінооператора. Одна з них, що він убитий запродавцями Батьківщини, разом з кількома народними месниками мужньо зустрівши вогонь бандитських автоматів, вибухи їхніх гармат, кинутих із засідки...

А ось як описував загибель Бориса Вакара партизан-ковпаківець Олексій Палажченко:

«Після Ділятинського бою стало зрозуміло, що цілим з'єднанням з оточення не вирватися. Командування вирішило розділити з'єднання на кілька невеличких загонів і виходити з гір окре-

історичних бездарних.

Чи не тому О. Довженко, посилавчи Вакара кінооператором до прославленого партизанського з'єднання Сидора Ковпака і Семена Руднева, писав Петрові Вершигорі - своєму колезі кінорежисерові, а в партизанському краї - заступнику С. А. Ковпака у справах розвідки: «Я думаю, що смішно і безтактно було б посилати до вас оператора, зазначивши об'єкти, а самому не побувавши у вас жодного разу. Тому я прошу вас, якщо нагодиться трохи часу, допоможіть Вакарові самі. Ви це знаєте краще за мене. Одне, що можу вам сказати, не подобаються мені наші документальні військові картини. В них немає людини. Людина не завжди там, де вона біжить, перебігає, сновигає тощо. Вона починається там, де спинається і мислить. Ось це треба зуміти подати. А люди, мені здається, ніде так багато не мислять, як на війні...»

Ось з якою мистецькою програмою став ковпаківцем Борис Вакар - посланець документальної кінематографії партизанського руху в Україні.

Уже з перших днів прибуття до партизанського з'єднання С. А. Ковпака безперервно тріскотів його апарат. Ось мчить тачанка Ковпака, за ним - Руднева, Базими. Далі артилерійська і санітарна частини. За нею потягнувся обоз, потім йшли партизани. І все зафіксував на плівку Борис Вакар. Він до останніх днів свого життя гордився

Партизанському кіномитцеві довелося воювати й із автоматом та гранатами, ризикуючи у боях, адже смерть не робить вибору між митцем і простим солдатом. То хіба ж не заслугою Бориса Вакара є унікальні партизанські кадри, перейняті правдою тодішнього життя, так трепетно розкритого у класичному кінофільмі Олександра Довженка «Битва за нашу Радянську Україну», фільмі-трилогії Тимофія Левчука «Дума про Ковпака» та в інших невмирущих стрічках. Як, приміром, у тепер уже широко відомих «Народних месниках», до створення яких доклали рук і численні Вакарові колеги, як і він сам, згодом вшановані званням лауреата премії колишнього СРСР. Самого ж Вакара за його мужню операторську роботу, солдатську доблесть і відвагу було нагороджено орденом Червоного Прапора.

Вакар дуже шкодував, що партизанська війна - це часто війна уночі, тобто - саме тоді, коли кіноапарат стає безоким, сліпим. А йому надто вже хотілося увічнити на плівці момент, коли партизанська вибухівка жбурляє у небо жалюгідні рештки потрошеного вибухом ворожого мосту. Друзі-партизани заспокоїли його: «Будьте певні і не журіться, бо ми невдовзі мостики серед білого дня шматуватимемо!» І коли це одного разу сталося - то варто було глянути, з яким тріумфом застрекотів Вакарів апарат!

Група, з якою виходив з оточення Б. В. Вакар, натрапила на ворожу засідку. Партизани на чолі з начальником штабу Григорієм Базимою, несучи штабні документи і бляшані коробки зі знятою кіноплівкою, пробиралися польовою дорогою. Навкрути було тихо і темно. Здавалося, ніщо не віщувало смертельної небезпеки. Раптом з близької відстані вдарили ворожі кулемети і трасуючі кулі прорізували темряву. Першою ж чергою скосило мінера Давидовича і кінооператора Вакара, тяжко поранений впав Базима...

- Плівку! Плівку рятуйте, товариші!.. В Москву доставте... - тільки і встиг крикнути Вакар».

Передсмертний наказ хлопці виконали. Плівку врятовано, а от людину з полум'яним серцем, світлим помислами, бійця-патріота... ні.

Нічна трагедія так само блискавично скінчилася, як і почалася. Лише трупи людей і коней zostалися на дорозі. Фашистські власті під страхом смерті заборонили жителям ховати загиблих. Та дарма. Сміливці знайшлися. Вони поховали героїв.

І хоч багато часу сплило з тих пір, як перестало битися серце мужнього бійця, все ж живуть і ще довго житимуть Вакарові стрічки, позначені пристрастю його творчої душі. Душі солдата і громадянина, кінооператора полум'яних літ.